

Riksantikvar Jørn Holme
Dronningensgate 13,
Pb. 8196 Dep.,
0034 Oslo,

Tønsberg 16. august 2010

**FORTIDSMINNEFORENINGEN VESTFOLD AVDELINGS SVAR TIL RIKSANTIKVAREN
VEDR. HAMMERDALEN FRITZØE VERK OG LANGESTRAND - SPØRSMÅL OM
VERNILTAK FOR TEKNISKE KULTURMINNER**

I brev av 23. mars 2010 med vedlegg stilte Fortidsminneforeningen Vestfoldavdeling noen spørsmål til Riksantikvaren vedr. utviklingen i området Langestrand/Hammerdalen og eventuell bruk av fredning som virkemiddel i en mindre del av området. Vi har mottatt Riksantikvarens svar av 27. april 2010. Vi stiller oss spørrende til direktoratets svar og ønsker ytterligere utdyping og avklaring. Spørsmålene er uthevet i fet skrift.

Riksantikvaren har tidligere tilkjennegitt at Hammerdalenprosjektet skal underlegges en kritisk evaluering. Riksantikvaren konkluderer likevel i sitt svar til Vestfoldavdelingen at *"Hammerdalen og pilotprosjektets arbeid er veldig positivt etter besøket og vi ser at grunneier har gjort en fin jobb med istandsetting av bygningene i det gamle industriområdet"*. Vestfoldavdelingen stiller seg undrende til at Riksantikvaren allerede nå konkluderer at Hammerdalenprosjektets arbeid er *"veldig positivt"* da Telemarkforsknings evaluering ennå ikke foreligger. Vi har også merket oss Riksantikvarens rosende uttalelser om Verdiskapingsprosjektene, deriblant Hammerdalen, i Østlands-Posten den 2. august 2010. **Vil Hammerdalenprosjektet videreføres uavhengig av evalueringens konklusjon?**

1 - TEKNISKE KULTURMINNER: FREDNING, AREALER OG ULEMPER

Riksantikvaren hevder at Fortidsminneforeningen foreslår kulturmiljøfredning av det meste av Langestrand. Dette er ikke riktig. Tvert imot har vi forelagt Riksantikvaren et kart og et faktagrunnlag som underlag for tanker om mulig(e) fredning(er). Vi antyder kulturmiljøfredning, alternativt flere enkeltfredninger uten å gå i detalj utover å kartfeste viktige kulturminneverdier i området. Det oversendte materialet er utgangspunkt for debatt om tiltak og omfang.

Arealet vi har merket av, som eventuelt kan inngå i en kulturmiljøfredning, inkluderer jernverksområdet Hammerdalen på 45 mål og en mindre del av det opprinnelige jernverksområdet på Langestrand på 27 mål.

Langestrand som helhet utgjør 351 bevaringsregulerte mål foruten Hammerdalen. Arealet vi har markert som fredningsverdig kjerneområde for jernverket inngår i hovedsak ikke i gjeldende bevaringsregulering. 63 mål av det opprinnelige jernverksområdet eies av Treschow-Fritzøe mens 9 mål fordeles på et sameie og ca 6 små grunneiere. Kulturmiljøfredning av Fritzøe jernverks sentrale opprinnelige 72 mål vil berøre ca 7 grunneiere hvorav 1 grunneier disponerer hele 63 mål.

Riksantikvaren antyder at kulturmiljøfredning pga ulempene generelt er lite aktuelt, men vi viser til at kulturmiljøfredninger er pekt på som virkemiddel og gjennomføres andre steder i landet. Riksantikvar Jørn Holme har nylig gjennom bl.a. Dagens Næringsliv varslet at han vil vurdere kulturmiljøfredning av en rekke uthavner i sørlandsområdet. Vi viser også til Riksantikvar Jørn Holmes uttalelse til Nationen 4. august 2010: *"Nye fredninger vil først og fremst komme på områder der vi har klar underrepresentativitet. Vi er underrepresentert på kystkultur og industrielle kulturminner."* Holmes begrunnelser er velegnet i forhold til Hammerdalen. Ikke minst det gode poenget at fredning oppfattes som et kvalitetsstempel.

Det må oppfattes som en glipp at bygninger som Forvaltergården og Oberinspektøranlegget ikke ble fredet i 1923 gjennom den første fredningsrunden. Tiden er overmoden for å rette opp dette.

FORTIDSMINNEFORENINGEN

VESTFOLD AVDELING

Etter kulturminnefaglig vurdering hvor vekt på bl.a. representativitet, forklaringsverdi i forhold til jernverket, til dansk/norsk industrihistorie, sjeldenhet og autentisitet bør også Klokkeboden og Vedlagrene være egnede fredningsobjekter – ikke minst fordi objektene og området har en særdeles stor historisk betydning som angår langt flere enn byen og grunneier selv. Bygningskompleks tilsvarende Vedlagrene er så vidt vi vet enestående og ikke representert på fredningslisten

På bakgrunn av Riksantikvarens ettertrykkelige poengtering av Langestrand/Hammerdalens nasjonale kulturminneverdi som verksområde; - og uttrykte bekymring gjennom de siste 25 år for forvaltningen av området, er det vanskelig å se at ikke nettopp dette området peker seg ut som objekt for bruk av KML §20.

Riksantikvaren peker i sitt brev på at det i første rekke er fylkeskommunens ansvar å sikre de nasjonale verdiene i området. Fylkeskommunen har ikke kapasitet til å igangsette enkeltfredninger. Bemanningssituasjonen i Vestfold fylkeskommunes Kulturarv er kritisk. Vi viser i den forbindelse til vedlagte e-post fra Vestfold fylkeskommune, Kulturarv, til Fortidsminneforeningen. Kulturarvleder Terje Gansum påpeker at Kulturarv ikke har kapasitet til å igangsette fredningssaker. Ansvar må derfor hvile på direktoratet. Kulturmiljøfredning kan kun igangsettes av Riksantikvaren.

Vi imøteser Riksantikvarens fornyede kommentarer til disse synspunktene.

2 - FORVALTNINGEN AV DE MATERIELLE VERDIENE

Riksantikvaren har gjennom mer enn tre år hatt det overordnede ansvaret for gjennomføring og oppfølging av Hammerdalenprosjektet uten at det har gitt tilfredsstillende resultater i materiell verne-sammenheng.

Vi vil påpeke at interessen for materielle kulturminner med lavere økonomisk avkastning ikke synes å være tilstede i Hammerdalenprosjektet når disse står i veien for mer lukrativ utvikling.

Grunneieren har i dette tidsrommet gjennomført en ordinær men brutal konvertering av industribygg til moderne næringsformål. Dette dreier seg overveiende om alminnelige teglkonstruksjoner som i en varierende grad er bevart i sitt ytre, men innvendig er rensket for minner om industribruken. Tilsvarende konverteringer til dels med bedre kulturminnefaglig resultat er ikke uvanlig i industriområder ellers i landet. Kistefosmuseet kan for eksempel vise til fremragende materielle resultater på dette området.

Det forundrer oss at Riksantikvaren i sitt brev gjør et stort poeng av noe som for de fleste fremstår som selvfølgeligheter. Vi har vanskelig for å se at den private eiendomsutvikling grunneier uansett ville utført på egen hånd, forsvarer tung, statlig støtte og aktiv ideologisk fronting av Riksantikvaren.

Fortidsminneforeningen er enig med Riksantikvaren i at det må gjøres en del radikale grep for å konvertere for eksempel Mølla til egnet moderne bruk. Det har vi også kommunisert direkte til grunneier ved adm.dir. Thor Eika. Vi er imidlertid forundret over at direktoratet trekker inn at andre samfunnsmessige interesser må veies mot kulturminneinteressene i området. Normalt er slike samfunnsinteresser avgrenset til skole, sykehus og andre tungtveiende fellesanliggender.

Vi ber Riksantikvaren presisere hva direktoratet i denne sammenhengen legger i utsagnet om ”samfunnsmessige interesser”.

3 - NASJONALE INTERESSER VERSUS LOKALE PLANER

Riksantikvaren synes å oppfatte NIKUs kulturminneanalyse som en garanti for godt planarbeid i Larvik kommune. NIKUs kulturminneanalyse ble imidlertid bestilt på premisset at den holdt seg innenfor kommuneplanens bestemmelser og målsettinger og resultatet er således på forhånd bundet opp av Larvik kommunes tidligere vurderinger.

Kommuneplanen innebærer nedbygging av sentrale deler av verksområdet/Langestrand deriblant området Miljøverndepartementet grep inn for å redde fra Hammerdalenprosjektets praksis (“Oberinspektørens hage”). Ønsket om å bygge parkeringshus i front av det kulturhistoriske anlegget ble stoppet og modifisert vesentlig etter initiativ fra Fortidsminneforeningen og inngrep fra Miljøverndepartementet.

I innledningsfasen av Hammerdalenprosjektet, ble viktige kulturminner som jernlageret revet i samråd med senere pilotprosjektaktører ved Larvik Museum og spor knyttet til jernverket gravet bort i

FORTIDSMINNEFORENINGEN VESTFOLD AVDELING

det sentrale verksområdet. Den fredningsverdige Klokkeboden råtner fremdeles på rot og tilstanden er forverret gjennom den tiden Riksantikvaren har hatt det overordnede ansvaret for Hammerdalenprosjektet.

Klokkeboden er gjennom fremlagte forslag til reguleringsplan for området foreslått adskilt fra sitt naturlige miljø. Forslag om barnehagebruk synes problematisk mht. opprettholdelse av autentisitet.

På det samme Øvre Verksgårdplataet ønskes det gjennom annen regulering revet viktige kulturminner og oppført rekkehus. At det mest sentrale verksområdet gjennom regulering og riving skal gå over fra industri/næringsbruk til boligbruk vil innebære et vesentlig historisk funksjons- og karakterbrudd samt et hull i verksområdets historie.

Riksantikvaren setter seg ikke i mot at Øvre Verksgård transformeres fra industri til boligområde, men forutsetter at Vedlagrene skal "bevares" som volum og form. Riksantikvarens ordbruk innebærer i realiteten aksept for riving av Vedlagrene og oppføring av nybygg i lignende volum og form. Vi vil i den forbindelse henlede oppmerksomheten på at boliger krever opparbeiding av utearealer samt utstrakt bruk av vinduer og dører. Bevaring av volumer og form kan høres fint ut inntil man spør: Hvor er vinduene?

Hvordan kan miljøet opprettholdes gjennom riving og nybygg med slike dominerende og vesentlige endringer i bygningsmassens uttrykk?

Riksantikvaren omtaler den historiske betydningen av Øvre Verksgård som å ha "vært en lagringsplass for råstoff til virksomhetene i dalen, sist vedlager". Utsagnet tar ikke høyde for den eksterne og interne trafikken og prosessen ved et jernverk.

Øvre Verksgård var knutepunktet for flere ulike transportter i tillegg til lagring og forsyning til masovnen. Øvre Verksgård var bindeleddet mellom verkets ytre virksomheter og den sentrale virksomheten. Vedlagrene er det materielle bindeleddet mellom ulike historiske prosesser og aktiviteter og markerer en fortsatt forbindelse mellom det eldste verkets bevarte bygninger på Langestrand og de sentrale verksfunksjonene rundt Øvre Verksgård – som f.eks masovnen, Klokkeboden og Snekkerverkstedet på dagens verksområde samt Tørkehuset og det eldste snekkerverkstedet på Langestrand. Rives Vedlagrene og omdannes området til boligfelt er jernverkets sentrale akse tapt som pedagogisk, materielt og synlig ankerfeste.

De fysiske sporene etter Fritzøe jernverk og senere virksomheter vitner om forhold som har vært av svært stor betydning for innbyggerne på Langestrand og i Larvik for ikke å snakke om dobbeltmonarkiet Danmark/Norge.

De faktiske Vedlagrene kan etter vår oppfatning ikke erstattes av formidling via I-pod slik Larvik Museums representant i verdiskapingsprosjektet har gitt uttrykk for. Riksantikvaren fremhever Hammerdalenprosjektaktør Larvik Museums gode ivaretagelse av de immaterielle verdiene i området.

Vi oppfatter det slik at kulturminneforvaltningen Riksantikvaren er pålagt særlig handler om å bevare og sikre materielle kulturminner mot ødeleggelse. Vi viser i denne forbindelse til Stortingets målsetting om reduksjon av kulturminnetapet og til Riksrevisjonens sterkt kritiske rapport fra 2009.

Mener Riksantikvaren at sentrale og dominerende historiske bygninger og arealer i Fritzøe jernverks kjerneområde like gjerne kan ivaretas som immaterielle verdier?

4 - REGULERING OG ULIK BEHANDLING AV LIKHETER

Vi er glade for at Riksantikvaren støtter Fortidsminneforeningen i synet på at reguleringsplanen for Langestrand må revideres, men etter Fortidsminneforeningens syn bør den sees i sammenheng med resten av Langestrand/verksområdet/Hammerdalen.

Riksantikvaren slutter seg imidlertid til Larvik kommunes ønske om å behandle nærings- og boligområder hver for seg gjennom forskjellige reguleringsplaner. Vi vil påpeke at historisk vesentlige næringsbygg som var knyttet til verket allerede ligger innenfor den gjeldende reguleringsplanen for Langestrand. Det nye planforslaget for Hammerdalen omfatter både nærings- og boligformål.

Vi kan derfor ikke se at det er systematikk eller konsekvens bak Larvik kommunes (og Riksantikvarens) ønske om å skille bolig og næring. En slik rendyrking av formål finnes ikke i eksisterende plan og heller ikke i planforslaget for Hammerdalen som nå er lagt ut på høring.

FORTIDSMINNEFORENINGEN VESTFOLD AVDELING

Riksantikvarens tilslutning til Larvik kommunes ønsker om funksjonsdeling samsvarer derfor ikke med realitetene. Oppsplitting av planarbeidene oppnår derfor først og fremst å tjene ønsket om å rive og utvikle lommer i området. Dette hindrer at større sammenhenger belyses og tas hensyn til.

For Fortidsminneforeningen er det ikke mulig å se hvordan huseiere på Langestrand skal forventes å innordne seg en revidert juridisk bindende verneplan for Langestrand samtidig som den store grunneieren gis anledning til å rive egen bakgårdsbebyggelse for å gi plass til helt alminnelig eiendomsutvikling.

En slik praksis smaker av forskjellsbehandling i en sammenheng hvor også de historiske premissene ellers er like. Denne praksisen vanskeliggjør Fortidsminneforeningens arbeid for bedre vern i området. Det er bl.a. på bakgrunn av forskjellsbehandlingen av grunneiere Fortidsminneforeningen spør seg om avdelingen makter å opprettholde engasjementet i området.

Er forskjellsbehandling av ellers like utgangspunkt hensiktsmessig vernepolitikk?

5 - RIKSANTIKVARENS BALANSEGANG

Riksantikvaren hevder at Hammerdalenprosjektet har gitt aktørene større forståelse for kulturminneverdiene i området. Det fremstår som et paradoks at Riksantikvaren mener at Hammerdalen/Fritzøe Verkområdet representerer en klar nasjonal interesse, samtidig som direktoratet er fornøyd med en praksis som raskt konverterer materielle kulturminneverdier til immaterielle sådanne.

På bakgrunn av prosjektets aksept for nedbygging av kulturmiljøer og fjerning av kulturminner stiller vi oss spørrende til hvordan Riksantikvarens konklusjon kan underbygges?

Riksantikvaren antyder at direktoratet ikke vil foreta forvaltningsmessige grep i området, men overlater saken til fylkeskommunen, som mangler kapasitet, og kommunen som hittil kun har polstret grunneiers ønsker om massiv, dominerende eiendomsutvikling. Fortidsminneforeningen mener det er bekymringsfullt dersom viktige nasjonale verdier skal ivaretas på lokale premisser (les: 3 av Planutvalgets 5 medlemmer) og først og fremst på grunnlag av grunneiers/eiendomsutviklers næringsinteresser; - særlig om eiendomsutviklingen legitimeres av Riksantikvaren gjennom Verdiskapingsprosjektet.

Riksantikvaren impliserer i sitt brev av 7. april 2010 at direktoratet i forkant av fremtidig reguleringsforslag har godtatt betydelige endringer i Vedlagrene på Øvre Verksgård.

Vi ønsker å få opplyst hvilken saksbehandling som ligger til grunn for en aksept og hvordan slike tunge forpliktelser i saker som vedrører et område av nasjonal interesse eventuelt kan forekomme uten gjennom kjente, åpne offentlige prosesser.

Fortidsminneforeningen stiller seg undrende til Riksantikvarens påstand: "Vern er en form for utvikling."

Med referanse til bl.a. Venezia charterets universelle grunnsetninger for godt kulturminnevern imøteser vi en problematisering av kulturminnefaglige konsekvenser som følger av å smelte sammen begrepene utvikling og vern.

Fortidsminneforeningens Vestfoldavdeling har engasjert seg spesielt i Langestrand/Fritzøe verk gjennom flere år. Vårt videre engasjement i området utover ren nyhetsformidling av utviklingen vil vi ta stilling til når ytterligere avklaring fra Riksantikvaren foreligger.

For styret

Fortidsminneforeningen Vestfold avdeling

Ragnar Kristensen
Leder

Bjørn Torkildsen
Styremedlem

Kopi: Miljøvernminister Erik Solheim, Vestfold fylkeskommune ved Terje Gansum,
Fortidsminneforeningen hovedstyre og generalsekretær

Vedlegg: E-post fra Vestfold fylkeskommune til Fortidsminneforeningen